

ՆՅՏԻՎ ՀԱՏՈՐԻՆԵՐ ԲՈՎՆԵՐՈՒՄ ԳՈՒՂԱՍԻ
ՄԵՆԵՐՈՒՄԵՆ

(ՀԱՄԻ. ՀԱ 1912, ԷՆ 730-739):

Ծովհաննու Ոսկերչրանի

ուսուցանչ վասն Փիլիսնի թղթիս:

Դաս կարեւոր համարեմ զպատմաւ... թրդ-
 թիւր սուչ եւ ապա դեռեիրսն... եւ զինչ իցին
 5 պատճառքն. Փիլիսնն որ այր մի է հասաացելոց եւ
 էր քի պիտանայ արեցն. եւ զի դարմանայք եր-
 յայտ անտի է, զի աննայն տուն նորա հասաա-
 ցեալ էր, եւ այնպէս հասաացեալ, մինչ զի եւ
 եկեղեցի անգամ համարեալ էր. վասն այսորիկ եւ
 10 գրէ-իւր թէ եւ անտինն եկեղեցւոյդ [բաւմ].
 Վկայէ քնմանէ եւ բարում հնարգանդութիւն, Ջի
 գութ արքոց, առ: հանգուցեալ է ք թեզ. եւ
 գարանեալ գրեալ պատմութիւն ի սմին թղթի պատ-
 րաստել նմա վասն. ինձ այսպէս թուի թէ սրբոց
 15 իվպարեւ էին տուն նորա եւ կարի կի գարմանայի
 էր այնք այն: Եւ ծառայ մի էր նորա անուն Ռեմի-
 մա. գողցաւ ինչ գտեսան եւ փախեաւ. եւ զի
 գողցաւ, լուր զինչ առ. Եթէ մնա ինչ արար
 զպէս կամ պարտիցի, եւ հասաուցից: Գայ գտանէ
 20 զՊաղոս ի Հռոմ. բաղարի ի բանդի. եւ վայելեաց
 ի վարդապետութեն նորա եւ մկրտութեան ար-
 անի եզեւ. եւ զի նորա արժանի մկրտութեան
 պարգեւացն, յայտ է յատելոյն թէ. Ջոր ծնայ,
 25 առ: ի կապանս իմ: Արդ գրեալ Պաղոսի կացու-
 ցանէ զնա առաջի Տեսան իւրոյ զի գամենայն մնան
 թողցէ (եւ ընկալից զնա), որպէս թէ յայժմամ

իսկ վերադին ծնեալ իցէ: Այլ քանիդ սանն ոմանք
 թէ աւելորդ իմն գործ է թղթիս, (զի վասն փոքր
 իրաց (եւ) առն ստահակոյ թուղթ գրէ, ուսցին,
 30 որք մեղադիրք լինին, զի ինքեանք իսկ արժանի են
 մեղադրութեան. զի ոչ միայն դայադիսի սպար
 թուղթն եւ վասն այսպիսի կարեւոր իրաց ապա կը
 գրով կարգել, այլ երանի թէ հնար ինչ էր եւ
 սայր որ անծնին զամենայն պատմութիւնս առա-
 35 քելոցն, շատմ գոր ինչ գրով միայն արարին
 (կամ) թէ որ բանիք իսկ խաւսեցան, նա եւ զայլ
 ինչ զգնացա նոցա, թէ զինչ ուտեին եւ Եբբ
 սակին, եւ իթէ Եբբ նստեին եւ զինչ ցանկ գոր-
 40 ծէին եւ յոր կողմանս հասին եւ յոր տուն մտին եւ
 մը աւթեւանս կալան. եւ զամենայն ինչ հարա-
 ստեա (Թէ) պատմութիւն որ ինչ ի նոցանէ զուր-
 ք գործեցան, բարում շահ եւ աւգուստ լինէին: Այլ
 քանզի չգիտեն ոմանք զինչ աւգուստ անտի գոր-
 քիցի, վասն այսորիկ յանդիսին մեղադիր լինին:
 45 Ջի եթէ գտեղին միայն տեսանիցեմք, ուր նստանն
 կամ յարաւոր կացին յանդուշ տեղին, բարում
 անգամ մեքեցուցանեմք զվրաս եւ զարմանամք
 ընդ առաքելութիւնն եւ յորդորիցք եւ յաւժա-
 րապոյն լինեմք. իսկ եթէ զրանս եւ զայլ եւս
 50 գործն նոցա լուսեմք՝ մըրախ եւս առաւել քորեմք:
 Ջի յորժամ վասն բարեկամք Տարբանիցէ թէ մըր
 իցէ եւ զանգրդ կայցէ (եւ) զինչ գործիցէ, վասն հասա-
 րակց ամենայն աշխարհի վարդապետաց շիցէ պարտ
 հասաատեաւ ուսանել: Ջի յորժամ հոգեպէս որ
 55 կեցցէ եւ կերպարանաւք եւ զանցիւք՝ եւ քանք եւ
 արդիւնք այնպիսոյն եւ ամենայն ինչ աւգուստիար
 լինի լողաց եւ շիք որ որ խախտն կամ արգելն
 եւ զի կարի իսկ վասն կարեւոր իրաց գրեցաւ
 թուղթն, աւգուստ է ձեզ ասանիք: Տես որպէս
 60 ինչ ուղղութիւնս ցուցանէ սատ. մի եւ առաջին զի

զնա առաջի կր... թէ: — 27. Բ ոմանք սանն: —
 28. Գ գործ վասն միայ անն ստահակոյ թուղթ գրէլ.
 աւսորի որք (Բ որ այժմ) անգաղի... արժանի են զի
 ոչ: — 32. Ա չիք էս: — 33. Ա գրէ: — 38. Բ այլ
 թէ էր եւ հնար: — 34. Ա չիք ու: — 35. Բ չիք
 — 36. Բ այլ (զի կարգել կամ) թէ գոր ինչ է բանից
 խաւսեցան եւ զայլ իսկ: — 37. Բ եւ իմ գոր ուտեին
 է- իթէ էս- ի՛ նոցա կամ ուր նստեին եւ ուր նստան
 (Ա եւ եթէ նոր նստան եւ որ նստան), — 38. Ա հա-
 նապալ: — 39. Ա կամ... կամ 39. Բ յոր տունն: —
 40. Ա չիք էս: — 40. Բ պատմել: — 42. Բ բարումք
 շահ լինէին թէ գրեալ էր: — 43. Ա գի: — 43. Բ
 չիք ու... — 44. Ա գործի... այնպիսի 45. Ա թէ...
 տեսանեմք... նստան (Բ նստան) կամ յաւաւան [այն],
 աւելի իմաստակար զ քան Մովսէլոսի ծծողցար (կա-
 րպէս): — 46. Ա չիք բարում անգամ (սովանի): —
 Ա մեքեմք գրիտն (Բ մեր) եւ յաւաւան [տե], նորք չիք
 ի Բ ե Գ: — 48. Բ եւս: — 49. Բ կը յաւ. նոցա:
 — 49. Եւ շալ էս- չիք յձ. — 51. Բ հարգանք...
 ե որպէս կեցի ի բնի ուրախ լինի. ապա վասն: — 53. Բ
 ամենեցուն աշխարհաց: — 54. Ա հարգանքն փեղն
 հասաատեաւ, Գ պարք մածոն, որուն կը գրէ ընդ յու.
 — 54. «աւսանել» Է՛ եւ երբ ԲԷ «եւ զի կարի իսկ վասն
 կարեւոր քրեցա թուղթն այս, ուսանիլիք (Բ առա-
 քի) եւ զայն... որ ճի մէջ քիւ ը վար կը գրուի,
 55 գոր ԲԷ կը կրնան «եւ արք (Բ քայլ) զի (Բ յաւ,
 յորժամ) վասն կարեւոր իրաց (Բ կարեւորաց) քրեցա.
 թուղթն (Բ յաւ, այս) արժան է ձեզ (նոց) ուսանիլ
 (Բ կարի աւգուստ է ձեզ ուսանիլ), ճի վայելն ընտար
 նըք բնարդ հասաատեալ: — 54. Բ չիք էս: — 55. Ա
 կնուք եւ վարք... եւ գորքք այնպիսոյն աւգուս-
 60 կար է: — 57. Բ որ խար է եւ արգելցէ: — 60-61 Բ

Ա (Թիւ 47) կը գրէ «ի փիլիսնի թղթիս
 Եփթեմ չէ սչ ինչ հրամայեալ սչ պատման եւ սչ մեկ-
 նաւթիւն», եւ կը կցէ զխաւսարդութեան, զոր գրած
 նախ վերեւ, Բ (Թիւ 42) կը շխարհարէ «Առաջառ-
 անք ինչն Փիլիսնի թղթիցն» — 3. Ա նա եւ, Գ
 քովտոս. 3-4. Ա զպատմաւ թղթիս կարեւոր համարիմ
 առի... զինքերն: — 4-5. Ը թ «եւ զինչ իցին ինքիւր
 չիք եւ Բ, նորք ուղղութեւն Ե զի սքանտուս. — 5. Ա այլ
 մի էր Փիլիսնի անունն ի հասաացելոցն եւ ի պիտանեաց:
 — 7. Բ էր: — 8. Բ մինչեւ յեկեղեցի անգամ համար-
 քուլ էր: — 9. Ա այնպիսի էր գրէ թէ (Բ չիք Ռ): —
 10. «բաւմ» ընդիլ նախորդ զի պատմաւս, հմնա.
 փիլի. 2: — 11. Բ է- չիք: — 12. զի գաւթ... ի թեզ
 (Ա ի ձեզ) Ե Եւ թէ գութք սրբոց հանգուցեալ են
 ի վերայ նորա (սիս սոնտ), հմնա. փիլի. 7 «զի գաւթք
 սրբոց քեւ (սիս սոն) հանգուցեալ են:» — 13. Ա ի
 սմին թղթիս նմա... զպարտանով վասն (Բ վասն) նմա:
 — 14. Ա յորտէ չիք... ինչպէս էր սրբոց տունն
 նորա: — 15-17. Բ Եւ կարի (Բ կար) — Ոսկերչան,
 Գ ասորիք: — 16. Բ եւ քը նոցա ծառայ մի անուն
 նորա Ո: — 17. Ա ինչ գտան իւրոյ, Բ զինչ տեսան,
 կ'ընտրեց Գ ի համանայն ակնայն ի սորո յոմ ձեռնով:
 17-18. Բ չիք էս զ քաղցուս: — 18. Ա սանն: —
 18. Բ թէ: — 19. Ա պատրիք, հմնա. փիլի. 18-19:
 — 19. Ա գայ Ոսկերչան (Բ եւ Գ չիք Ոսկերչան) եւ
 ... քաղց: յոյն բնագիրք սուր ձեւ իր Քուրոյ հոյն քան
 զիւր աւելի հարազատ կը ցուցնէք կրթարթիտեան ար-
 նակի ու տի Քուրոյ: — 20-23. «Եւ կարեաց...
 պարգեւացն», այսպէս է Գ, եւ Ա ընկալաւ զվար-
 քապետութիւն նորա եւ մկրտութեան եւս արժանի
 էին. առ: Եւ թէ (Բ վարք, զոր ուղղութիւն) ընկալաւ
 զնորքն մկրտութեանն, յայտ անկալն Պաղոսի կէ (Բ
 թէ), Գ ալ չաւիք «Պաղոսն» (Սովոսոս). «Թէ»,
 (Տիւ), — 25. Ա զՈսկերչան առաջի Փիլիսնի... զինասն...
 յայժմամ վերադին. Բ «Թողցն» կը կցէ «եւ կարեացէ

բազում փոյթ պարտ ե ունել առ անխնայ ինչ զի
 թէ Պաղազ փյոթ փոխ փոխտանանքի ևն եւ զողջ
 սպաշեթ փոյթ յանձին կուտա եւ զնազագախցաւ
 սպաշեթի գովութեամբ յուրորին զնա եւ չհամա-
 րեցաւ իսկ ամառն, որչափ եւս առաւել մեզ չէ
 65 պարտ հոգեւալ յայնպիսի ինչ իրս Երկրորդ ան-
 տառն [զի] թէ զծառայ սպաշ չէ պարտ հասանել
 ի բայ ինքնուլ թէպէս եւ ի մեծ ինչ զնա ան-
 կանխի. զի թէ գողն եւ փոխտանանքն այնպիսի
 70 ակաբինն եղեւ, մինչ զի եւ Պաղազս իւր հարբ-
 ակակց կամեր առնել զնա, քանզի գրեր թէ Քո
 փոխանակ, սակ, սպաա կուցի ինձ, որչափ եւս
 առաւել զազանս Երրորդ անգամ եթէ զծառայս
 հրապարակ եւ հանել ի տերանց չէ աւրեն, զի թէ
 75 Պաղազս, որ այնպէս համարակ էր առ Փրիմնն,
 զինքանն ոչ կամեցաւ առաջ տեսանել կամոց
 առ իւր ունել, որչափ եւս առաւել մեզ չէ արժան
 այնպիսի ինչ գործս գործել: Եթէ պիտանի ինչ
 զի իցէ ծառայն տնի, յայն սակս պարտի առաւել
 80 եւս հպատակ կուլ ի ծառայութեան (եւ) զտերու-
 թիւն ճանաչել, զի պատճառք աւգոբի գտցի ամե-
 նացաւ, որ ի տանն իցեն. ընդդի գործակ յառեալ
 յայտանախի անտի զմիցէ ընդ գրուանու: [Երանի
 թէ զամենեւին ամբողջեալ անէւք արտաքս: Եւ
 85 պարզ զինչ ասիցեմ եթէ ինչն իսկ Պաղազ իցէ.
 արաքեմ ասէ. ընդդի] զի ի սոյա առնուցաւ թէ
 յորժամ արտաքս ելանիցէ, որ ի ներքոյ անպիտան

էր եւս անպիտանադոյն լինի. Ձե եթէ մինչ ի
 ներքս էր եւ զյորգորթն ի գրուս ունէր եւ յիկարց
 90 պահել գառաքիտութիւնն, որչափ եւս առաւել
 յորժամ արտաքս ելանիցէ անտի. (զի ի ներքս)
 ի կարեւոր հոգաց սպաա եւ, քանզի եւ տերն հոգոյ
 վասն նորս. յորժամ արտաքս ելանէ հոգին մը-
 ժտեն զնա ի կարեւոր պիտույնցն եւ ի հոգեւորացն:
 95 Վասն այսորիկ եւ ինչն երանելին Պաղազս գեղեցիկ
 խրատով երատե զնա. Երաւոյ կուցեցար, մի փոյթ
 լնցի զեզ. եւ եթէ ապա ամբողջս լինել, եւ այն-
 պէս լաւ իցէ. այնիչն ի ծառայութեան կայցեալ,
 եւ որ քան զամենայն կարեւոր է Ձե մի, սակ,
 100 ասնն Առաւելոյ [եւ վարդապետութիւնն] հայ-
 Տոյնցի:

Սան եւ հեթանոսք թէ եւ որ ծառայեմ
 կարէ (կարէ) եւ Առաւելոյ համոյ լինել ապա թէ ոչ
 հարկ իսկ առնէ հայՏոյնցի եւ տակոյ, ի կործա-
 105 նումն եւ ի զնա քրիստոնէութիւն, (զի զծա-
 առայ ի տերանց հանել, բռնութեան իցէ եւ:
 Առցեցի եւ այլ ինչ. առուցանէ զմեզ չհամարել
 ամառն զծառայս, եթէ առաքինիք իցեն, զի եթէ
 Պաղազս որ քան զամենայն մարդիկ զարմանալի էր,
 110 այնպէս յարգեր զնա, որչափ եւս առաւել մեզ
 զմերն մարթ է յարգել: Եւ արդ որ այնչափ եւ
 այնպիսի ուղղութիւնս ասացեք, առնելոց ինչ
 մարթ իցէ) սակ զայս թողիցի եւ այս չիցի ան-
 հետրին անմտութիւն: Ձգոյլ կացոգբ լնցիցոյս
 115 աղաքեմ որ յառաքելոյ գրեցաւ, առտի այնչափ
 շահ շահեցաք եւ զարեմակ շահեցոց եւք (հ)
 յաղաւանս աւգառակար բանից:

Յովնանու Ոսկերչեանի

Պատմաւ Երայնացոց թղթիւն:

ԾԱՆՕԹՈՒԹԻՒՆ: — Ինչպէս պարզ համեմատութիւն մը խոյնյն պիտի համոզէ:

անպիտանն (եր չէք): — 88. Ա ե պիտանի, Բ ե պիտանադոյն, աւղղեցի = φανιλότροος. — 88. Ա Ձի թէ մինչ զարբ: — 88. Բ չէր եւ: — 90. Բ թէ... Էլանէ: — 88-91. "Ձի եթէ" — անտի, այսպէս է (զի մէջ ծ յար նոսր փափոս քսնուցու, քոλλω μάλλον էջոս Ծն. — 91-91. "եւ (աւղղեցի զի ի ներքս)" — ի հոգեւորացն, չիք — 94. Բ հոգեւորաց: — 93. Բ "եւանելին զի կը" ի կարեւոր պիտույնցն, կրեւա-
 100 թիւն: — 98. Ա նորին. — 95. Բ չէր ինչ. — 96. Ա չէր չէ: — 97. Ա կը: Ե. 21 իտար, այսպէս է Բ մէջ "այլ ի- թէ կարեցին, աւրտ լինել, մանաւանդ էր: — 98. Ա չէ "այնպիսի" կայցեալ: — 99. Բ հարկաւոր: — 101. Թ "հայՏոյնցի, եւ տարբ ի յառեւ-
 105 իս 11. Տի. Ձ. 1 առնել անբարդ: — 102. Ա չէր ի: — 102. Բ որ ծառայել ապա եթէ, Ե ծնատեւ քալ ծուլտուս, սուրատեւ տփ Թգ. — 103. Բ եթէ: — 104. Ա չէր ի... իս անւոյս: — 104. Ա Բ ի կործանումն իս ի Է... (նորտի սեղ Բ ունի աննայն Ե ընտ շնտուս) քրիստոնէութեան: — 105-106. Ա չէր զծառայս — իցէ եւ: — 107. Ա առուցանէ ի այս: — 108. Ա Բ եթէ (Բ թէ) առաքելիք իցեն ի Երբոր անաւել զի (Ա չէր չէ) եթէ (Բ թէ), նորոյ չէք Ե. մէջ: — 109. Ա մարգ (ննտուս անծորոց) գորմանային: — 110. Բ եւս առաւել զմերն: — 111-112. "այնպիսի" — ասացեալ Ե թէ մի արտեր: — 112. Բ սոսմ: — 112. Բ անկերք իցէ այս թողիցի համարել: — 118. "եւ այս (2. որք)" — անմտութեան, չիք Ե. — 115. Ա պարզ "որ ի Պաղա-
 115 զաւրտ: — 117. Ա շուրի պ յառաքեալս (Ի մեզի) աւ- գառակար բանից, որ ի մարգմանութիւն Ե Բ անօ շիջ փոջն:

նախ... առաւել փոյթ: — 62-66. Ա փոխտանանքի միջ այնպիսի յանձին (Բ անձին) կուտա եւ չհամոզեցաւ
 65 իր... հեղաք: Երկրորդ: — 66. Բ չէր սէտ: — 67. Բ չէր հոտուել: — 68. Բ գտանիցի. որուն Ա կը զարէ "որչափ եւս առաւել եւ ոչ զառաւել" որ իկոյ
 68 մէջ: — 69. Ի- Բ- Բ- Բ- Բ- չէր Է. — 70. Ա մի. չէր: — 70. Բ չէր Է. — 71. Բ զինչ առ նա, Թ չէր
 70 օրոսն էլեցոս. — 72. Ա փոխան: — 72. Բ չէր ստ: — 72. Բ սպաա ունի ինձ. հմտն. Փիլի. 18: — "Կայրի ինձ իսկ կը յաւերս Բ ինչ քերտի ոչ պարտի
 75 սպաա հոտուել, որչափ... նորոյ սազ 67ի կրկնումն է, ուր "անչոյս համարել" ի փոխտան է վերի "հա- տանել ի բայ ընկենուլ" = (απογοώνισμα, ընդհակա-
 80 ակառ Ա սեղափոխած "որչափ... զապառն" և: — 73. Բ չէր անգամ: — 73. Ա թէ: — 73. Բ զծառայն: — 74. Ա "որեն" ի կը կը "որչափ եւս առաւել մեզ չէ պարտ
 85 այնպիսի գործս գործել": անգափոխած, սակ սազ 77: — 75. Բ այնչափ չհամարել... զն- նեպիսի որ ոչնչոս մէջով եր ի յետի մեծն դիտել ի սպառնալիս: նորոյ չիք Ե. Բ կը "չիլնիսինս, որ այնչափ
 90 աւգառակար եւ պիտանի էր նմա ի սպաա սուրտութիւն: — 76. Բ չիմեցաւ: — 77. Ա առ իս ունել
 95 առաջ կամոց ստեանն իրցս, Բ մերթ է Թի: — 77. Ա պարտ է զարժանն առնել: — 78. Ա ե թէ պիտանի քի: — 79. Ա չէր ս: — 79. Բ սակս (յայն չիք) պարտ
 100 ր նմա: — 80. Բ իս: — 80. Բ "Ի ծառայութիւն (Ե ընդ ծուլտեմ) զտերութիւնն ճանա- չել" չիք Ե. — 81. Բ պատմաւ: — 81. Ա աւգառ իցէ "որ (Բ որք): — 82. Բ առաւել փոխանակ "անաւոյ" — 83. Ա զերջի գրուանաւ, Բ կը զի ընդ գ. Գ զնի-
 85 ցս (այցս): — 83. Լուս մեծ անհամայնութիւն կայ, եւ երկուստ Ե կը իրանի թէ զարտաքեան ի ներքս ի զարտաքս
 90 անձ կարեւոր, այլ զնչն. սակն, թէքեւս եւ նա իսկ շարադոյն գտանիցի. այլ վասն էր, ապէ սակ
 95 գնա ի շարադոյն անդ մայրիցի, յայն սակս զի ի զարտաքս
 100 անդ եմաւ, այլ աւ ի միտ զի թէ եւ արտաքս գտանել եւ շարադոյն զի կը նմա, քանզի որ ի ներքս շար է եւս առաւել արտաքս լնի շարադոյն: — 84. Բ զարտաքս: — 85. Բ սակս: — 86. Բ քանից: — 87. Ա ելանէ: — 87. Բ ի ներքս: — 87. Ա

երբայցեցող թղթոյն մեկնութեան առաջիկայ պատճառ, ը բառականաչափ կը տարբերի յոյն բնագրին (Migne, P. gr. 63, 6) ὑπόθεσίν: Այս տարբերութիւնները սակայն վայրկեան մըն իսկ կարելի չէ աղաւարտմ Տամարոյն եւ վերագրել Տեռուարացի Պատճառացի գրոց Տեղեկակին: Եթէ ի բաց առնուիք տեղ տեղ այդքամ մտած իտպպեա յեանադարեան որբերէլ, եւ այն, հեռեւէմ, դարբանեւ, նեռեւէլ: Եւ այն (գրոնքք քառալորի փակագրին մէջ առած ենք) բառեր, դասական օրինակին լեզու մը կը ներկայացընէ մեզի Տառուածս, զոր անՏնար է Տիեզերորդ դարու շրջանակէն զուրս վտարել: Երկու բնագիրներու անՏամաձայութիւնները սակայն դժուարին չէ մեկնել այնու մանաւանդ որ մեկնութեանս յոյն օրինակին արդէն անՏամաձայն են իրարու: Ընդարձակագոյնս խօսած է արդէն այս մասին Մոսէֆոն (Տար. ԺԲ. III—V). Manuscripti certe codices etiamque Editi Graeci, saepe inter se . . . non consonant, դարձեալ mira inter eos lectionum varietas observatur եւ այլն: Այս իրողութիւնն աճա աչքի առաջ ունենալով գգուշացա՞ք ո եւ է փոփոխութիւն կամ տեղաշրջութիւն (ի բաց առեալ տեղ մը) ներմուծել Տայ Տասակոտորին մէջ, որ իւր կարգին օր մը կրնայ օգտակար Տանդիանայ տարբերութեան եւ տարբերութեան մէջ ընտրութիւն ընելու:

Հոսմայեցոցն գրէ Պաղղոս երանելին: Յորչափ ժամանակս իցեմ Տեթանոաց առաքեալ: զպատուան իմ փառաւոր առեմ, զի [յառուելութենէ պարգեւին] նախանձ բարի շարժեցից ի նոսա, ոյք են մարմին իմ եւ սղք: Ձի տրամութիւն է ինձ եւ ցարք անպակաս [տարագրին] նոցա ի մեծադոյն պարգեւէն: Չոր եւ առ Գարատա՝ ջինս գրէր զմեռութիւն կոշմանն թէ որ զարացոյց զՊետրոս ի Թղթառութեանն եւ զնս ի Տեթանոսս: Եւ ամենայն արեք Տեթանոաց երեւի առաքեալ եւ ոչ Տրէից, որպէս պատմէ Ղուկաս Երթ: զի ի Տեթանոս Տեռուարս առաքեցից զԷզք: Եւ առ Անտիոս առեր թէ Անտիք ընտրէր եւ նա ինձ կրէլ զանուն իմ առաջի Տեթանոաց եւ Թաբաւորաց: Եւ [դիարէ] զի Տեթանոաց առաքեալ էր եւ ոչ Տրէից, զիչք գործ էր գրել նմա առ Գերբայեցիս, զի բազում թշնամութիւն ունէին առ ն[ժ]ս, որպէս առեր առ նա Յակովղոս: Տեսանա՞ս Եղայր [եւ այլն]: Արք ընդէր Գր թաղա՞քին լինից փասն Տասարակաց արեւնագրին թէ ընդէր կամ այս եղեւ կամ այն: [նա Տանդոյն տատուածային կա-

մացն Տրէի Ատուած է, ըստ այնմ թէ ընդ ամենայն ամենայն եղէ եւ այլն, եւ դարձեալ թէ կատարեալ կացուցուց զամենայն մարդ ի Քրիստոս Յիսուս: Կա [Տեռուարէ] այնմ, որ առեր: Աչ ուրեք առաքեալս եթէ ոչ առ ոչխարս կորուսեալ տանն նորայեկն: որչպէս եւ սա առեւեր, զի ի նոցանէ իսկ էր, ըստ այնմ Էս եմ այր Տրէայ, սենալ ի Յորտն կիկիցեոց, եւ այլուր թէ Երբայցի մարբայեցոյ [եւ այլն] առ ոսոս Գամալիէլ ըստ աւրեւացն Մովսէսի իրաւտեալ եւ վարժեալ, որ եւ նախանձակտիր լինէր փասն աղգին իւրոյ [սակ օրինացն լրման]: Յոր[ժ] եւ առեր [առ] Ատուած [ի պատահանելն] թէ Աչ են ընդուանեոց ի քեն փասն իմ վկայութիւն: Եւ, տէր, ինքեանք իսկ գիտեն, եւ էի որ բանգարգել առեւէի ըստ քաղաքաց զՏասասցեայնս ի քեզ եւ ի Տեղուլ արեանն Ստեփանոսի [նախա]վկայի, եւ էի կամակից պանմանն եւ պաՏէր զՏանգեքոս սպանուցան [պարագեցուցեալ զձեռուս նոցա]: Արք զի այսպէս յառաջադէմ էր ի Տրէութեան եւ յանկարծակի Տառուածեցաւ ի նոցանէ, փասն այնորիկ ոչ Տաւատային ընդուանէ զվկայութիւն նորս, եւ բազում ռիս ունէին ընդ նմա: քանի՞ յորժամ որ իւր աղքէ առ այլ աղք գնայցէ եւ իցէ ի նշանաւոր եւ ի Տմուտ արանց, կարի ցանկեցանէ զիմա նոցա, ուստի գնայն: Այսպէս եւ որայոր կարի վտանգեր զՏրէայնս, եւ բաճարացուցանէր զմերս Ամենայն օրեք զիրաւենայոց լուծանէր եւ զՔրիստոսին Տասաստեր, զի յայլ քարոզն Տրէայքն տեղի ունէին պատասխանուոյ եւ պատճառս կարկանդակ: [Եայն] Պետրոսեանքն որ ընդ Քրիստոս շրջեալ եւ զնշանս տեսին, պաշտանս առեալ զՏինն յարգէին եւ զաւաղան նուանէին: իսկ սա յանկարծակի Տառուածեալ, ոչ մի ինչ վկայեալ [չ]Քրիստոսին, այլ եւ Տալածիլ էր. եւ զի յետոյ եկն զկնի յարութեան, իբրեւ լսէին ի նմանէ թէ Լուայ բարբառ յերկնից Պետրոս, զոր զուրք սպանէր. Եւ եթէ կենդանի է եւ ընդալմէ Տաւր, այսու զպարգանեալ կուռէին ընդ նմա, զի բառնայցն ի միջոյ: Արք անՏասատքն փասն այս: իսկ Տաւատացեալք ընդէր. այն իսկ է զի Տեթանոսաց քարոզէր եւ ոչ Տրէից: Վասն որոյ Տարկ էր զՏաւատն սարք քարոզել եւ լուծանել զՄովսէսին: իսկ Պետրոսեանքն ոչ իշխէին յերուսաղէմ եւ ի Տրէտասան պակասեցուցանել ինչ յարկնացն, իսկ Պաղղոս կարի առաւել յալատութեան էր եւ չէր ինչ փոյթ զայնմանն: յայն սակս Տամարմակ լուծանէր զարեւենն եւ վասն սորին լուծէին զնա առ լուս, որք ի Տրէիցն էին, զի կարծէին սպակասեցուցանեալ, մինչեւ ասել Յակովղայ: Տեսանա՞ս երայր, քանի՞ բիրեք են Տաւատացեոց, եւ ամե-

— 23—27. [ ] է կը կապու ե տարակուսան կը թուին, Թի մէջ չկայ: — 27. Մ.թ. Ժ. Ե. 24: — 20. Հմմտ. Գործք. ԻԲ. 3 եւ Փիլի. Գ. 5: — 35. 2. յորս. Թի մէջ թողուր Ատուած է: Տմմտ. Գործք. ԻԲ. 18—19. այսու բողոքողին տարակուսան կը մնայ «պատասխանել» բայը: — 40. յետասմուս եւ «նախկինայ» Թ. որպք «կայի» է, տո՛ւ μάροτος σου, Վմմտ. եւ Գործք. անդ: — 41. չեմ կարծեր որ Տարագաս ըլլայ: — 45. 2. ի նշանաւոր արայց եւ ի Տմուտ: — 54. «Եայս եւ» սերմանա: — 66. 2. զՏաւատս: — 73. Գործք. ԻԱ:

3. Հմմտ. Համ. ԺԱ. 13 յորտեւեւ-ԻԿԿ գործք. ԻԲ. 2. չէ՞ Թ: — 7. 2. նոցա. ազգայի: — 9—10. Ամբ. — կոշմանն, Թ պաղք: Եւ այլուր դարձեալ: — 10. Գու. Բ. 8: — 13. Գործք. ԻԲ. 21: — 15. Անդ. Թ. 15: — 18. 2 «նորս»: — 20. Անդ. ԻԲ. 20: Թի մէջ ամբողջութեամբ յառաջ կը ընտրի Տառուածս, Տայր Եւ այլն ոչ կրճատած է: — 21. 2. Բազմաբնին:

75 ներքեան տրտունջ (ուներն) գրեն թէ ապստամբութիւն առաջանես յարեանցն: Արդ զի չէր նոցա վարդապետեալ, ընդէր գրէր առ նոսա կամ սերին՝ ան այսպէս թուի թէ յերուսաղէմ գրեաց եւ ի վարդապետն: զի զեռ արեւելքն ծագիկեալ եւ
 80 վրէժեալ էին ամենայն: Որպէս ոչ առ Տրաման մկրտել եւ մկրտեաց, նոյնպէս եւ զայր ի յաժմարութենէ կամացն արար: Արդ ընդէր ոչ գրէր առ նոսա այն, որ վասն նոցա նշով կամէր իննել ի ֆրիստսե: եւ բազում հոգածութիւն աւեր տա
 85 նոսա, բոս այսմ զոր ստեր առ Հռոմայեցեան թէ երթում պաշտել զտրտուն, որ յերուսաղէմ եւ Կորնթացոցն եւ Թեսաղոնիկեացոցն նոյն աբիմակ [առնելով] աներ զնոսա յարբանձութիւն: զինչ զարմանք են թէ գրէր առ նոսա եւ միթիմարէր ի բազում ներգով թիւն, զոր աւերել, ոչ միայն ի սովինչ այլ եւ յազգայնանացն: Դասե զՏրամանէն առ նոսա յոնաց վասն շահելոյ եւ անելոյ զնոսա ի հաւատս աւետարանին [յազգայն] որոյ եւ աներ ճանաչէք զեղբայրն Տրամանէն, զոր առաքելցի առ
 95 ձեզ, որ թէ վաղվազակի եկեաց անկից զձեզ. քանից գեռ չեւ եւս էին զնա կայեալ: Ջասալինն) զերկեամ մի եկաց ի Հռոմ կայեալ եւ արձակեալ շոգաւ ի Ապանիա: Եւ թուի թէ յայնժամ զարձաւ եւ ետես զՀերայնս եւ վերտոնի
 100 անառ կապանաւք ի Հռոմ, եւ մեռաւ ի Ներոնէ կայսերէ: այսոս յայտ է զի Տրամանէր երկրորդ թուովն վերջին է քան զամենայն: Թեսաղոնիկեացոցն զնոսա գնէր արեւմակ, յասնէ՛ Նմանողք եղբորք եկեղեցեացն որ ի Հրեատասնի: Եւ առ
 105 երբայեցեան թէ Ջոսափոտակութիւն ընկեց ձերոց խնդութեամբ ընկալարուք: Հայանեալք էին ի տունն, յնշից, ի ստացանոց: [Ս]ամենայնէ: Ապա յիբուսի գրէր եւ միթիմարէր զնոսա յորժամ տեսանիւր զնոսա յարձամ ի շարչարանն ի կատաս
 110 զեացն: զի նոցա գտերն սպանին, եւ զառաքելայնս հալածեցին, զՍտեփանոս քարկոծեցին, զՅակովբոս ի վայր արկին յաշարապէ տաճարին, նոյնպէս եւ զՊաղոս կամէին սպաննել թէ չէր հազարապետին ի վերայ հասեալ: Ուներին իշխանութիւն
 115 շարչարարելոյ, զի զեռ չէին քաղ մտեալ ընդ Հռոմայ իշխանութեամբ, յայլ զարզանս առ իշխանն տանէին, զոր կամէին դատել, որպէս ի կորնթոս զզլուիս ժողովրդեան, ուր անթիպատոսն էր տանէին, եւ շինէր փոյթ Գաղտնի: Եւ այց
 120 աստ ինքեանք տանջէին, որպէս եւ զՊաղոս յորժամ քան հարին առաջե քահանայապետին ի խառնել նորա, յայնժամ ստեր ահիւ: Ոչ հրեակի թէ քահանայապետ իյէ: Արդ՝ որ յամենայն ժամ հոգածութիւն ուներ վասն հաւատացեաց մինչ
 125 նոցա եւս, որ չէին տեսնալ մարմնով զերեսն նորա, զինչ զարմանք էր թէ ազգին իւրում ինձամ տաներ: Արդ որպէս ասացաք թէ ամենայն ուրեք զամենեցուն փրկութիւն հոգայր, եւս առաւել

130 զազգին իւրոյ. եւ վասն զի ընդերկարեալ էին ի վիշտոս եւ զանգետեալք եւ լուծեալք ի բազում նեղութեանցն, եւ միայն փեղզութիւնն զմտաղէմն՝ որ ընդ հարսն իւրեանց անցնալ էին, եւ զարբու թիւնն՝ որ նոցա ինէր ի ժամանակս ժամանակս, ակն ուներին անձանց իւրեանց կարեացն:
 135 Եւ ընդ ամէլ փորձութեան համարելի զինքեանս մտապետս յԱտունոյն, զի բարեաց խոստանալն ժողով եւ յետ մահուս էին, եւ կարէն անդէն ի բոսն, վասն որոյ եւ թղթովս համարութեանց յիշատակ առնէ զառաքելիսն յիշեալ: Եւ սիսեալ
 140 յԱրեւել եւ յայլոցն հասոյց զտառաշուն ի զառաքելոսն եւ ի կատարինն Յիսուս, յիշեցուցանեալ զարբանս, որ առաւել խառն քան զՀարեհին: Հաստատեւ եւ զազգազգեղ միտս նոցա, թէ ոչ անտես առնէ Լոստան զԱրեւելոսն եւ զԱրքիշահմանն
 145 հանգրծալ այլովք՝ եւ գնէ միսիթար երիք արեւմակաւք: Առաջին ի ֆրիստոսի շարչարանացն, որպէս ստեր Տէր: Ոչ է ծառայ մեծ քան զտեր իւր երկրորդ բարութիւն(ք)ն, որ կան մեծս հաւատացեալք: Երբորք, վասն զի մի ի յարութիւնն թեւ
 150 բազաւատեացն, տայ յոյս համբարութեան: Կրտսնողք, ասէ եղբորք՝ որք երկայնմտութեամբ ժառանգեալք զաւետարան եւ թէ չէ Մոսանայ Ատտաւած զգործս ձեր բարիս՝ զոր ցուցք յանուն նորա: Հաստատեւ զֆրիստոսին զամենայն ի մար
 155 գարեկէք բանիցն, զորկուս թիւնն, զքահանայութիւնն այլովքն հանդերձ: Փոխանակ երուսաղէմի զիբրինն երուսաղէմ, փոխանակ տաճարին զերկիրս, փոխանակ ժողովրդեանն զբանակս հրեշտակաց եւ զեկեղեցեանն արգարոց: Եւ այսպէս զարձեալ թէ
 160 հրեակապն չէին մնացակաւք, այլ Ամբոս: Եւ զի բազում ժամանակք էին աշակերտութիւնն նոցա, ասէ, Պաղոսէք վարդապետս լինել վասն ժամանակին, Գնէ եւ միսիթար թէ որ զայլոցն է եկեացէ եւ չէ յամնոցէ: Արդ՝ մի ումքք ի ձեռն լինիցի
 165 սիրա շար անհաւատութեան, ապստամբ լինել յԱտունոյ կենդանայ, եւ ամենայն ուրեք բոս սկարութեան մնաց բազում բոսս միսիթարակաւս յաւազէ, որովք նոցա կոծէին:

Հորդ. 4. Ա. ԱՄՐՈՒՆԵՆՆ

139. 2 ինչեւ - 140. 2 զպարզութիւն լուսնոս ի կատարին: - 141. 2 ինչոյն-չնչեւ: - 142-146. «որ - շարչարանացն», հաստատեալ փեղզոյն գրէն զաս թղթի վրայ զուսն եւ համապատասխան տեղը կցուած է: - 143. 2 զոգոզգեալ: - 147. Եւ-16. ԺԳ, 16: - 148. զարբութիւնս? - 150. Երբ. 2, 12: - 152. ԱՊ, 9, 10: - 156. 2 փոխան: - 162. ԱՊ, Ե, 12: - 164. ԱՊ, Գ, 12: - 168. 2 կարծէին, ուղղիցի:

20. - 86. Հ-սի, Ժ, 25: - 91-192. նա եւ - քան զամենայն տեղափոխել Յի վայրէն. 2 կը զնէ տող 127 «ինձամ ստեր, եւ վերջը: - 94. Երբ. ԺԳ. 28. - 96. 2. զոր: - 98. 2. ի Ապանիայ: - 103. Ա. թ-տ. Բ. 14: - 106. Ժ. Ժ. 34: - 107. 2 ամենայնէ: - 122. Կ-սի, ԻԿ, 5: